

Горелов І. Ю., кандидат психологічних наук,
начальник кафедри спеціальних дисциплін
Донецького юридичного інституту МВС України (м. Донецьк)

ОСОБЛИВОСТІ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ МІЛІЦІЇ ЯК ЧИННИК ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

У статті наведені дані дослідження взаємозв'язку особливостей саморегуляції працівників міліції зі ступенем їх психологічної готовності до застосування силового впливу і вогнепальної зброї

Ключові слова: особливості саморегуляції, працівники міліції, професійна підготовка, професійна діяльність, силовий вплив, застосування вогнепальної зброї.

В статті приведені дані дослідження взаємозв'язку особливостей саморегуляції працівників міліції со ступеню їх психологічної готовності к применению силового влияния и огнестрельного оружия

Ключевые слова: особенности саморегуляции, работники милиции, профессиональная подготовка, профессиональная деятельность, силовое влияние, применение огнестрельного оружия.

In the article resulted these researches of intercommunication of features of self-regulation of workers of militia with the degree of their psychological readiness to application of the power influencing and shooting-iron

Keywords: features of self-regulation, workers of militia, professional preparation, professional activity, power influencing application of shooting-iron.

Постановка проблеми. Проблеми професійної підготовки у діяльності правоохоронних органів завжди будуть займати одне з центральних місць. Однією з особливостей професійної діяльності міліції, яка виділяє її серед інших – це право працівників міліції застосовувати силовий вплив і вогнепальну зброю під час виконання службових обов'язків.

Екстремальні й потенційно екстремальні ситуації у процесі життєдіяльності для багатьох працівників ОВС швидше за все стали нормою, ніж винятком із правил. Однак, далеко не всі працівники через свої особистісні і характерологічні особливості здатні стійко і продуктивно працювати в

умовах, пов'язаних з постійною загрозою для їх здоров'я і життя.

Екстремальними стресорами в діяльності працівників ОВС є:

- велика інтенсивність і тривалість навантажень;
- події, що травмують психіку;
- конфліктність спілкування у багатьох ситуаціях службової діяльності;
- ризик, небезпека, вражаючі фактори;
- велика відповідальність за прийняті рішення;
- загроза власному життю і життю громадян;
- ведення переговорів зі злочинцями;
- тривале очікування можливих ускладнень ситуації (рис.1).

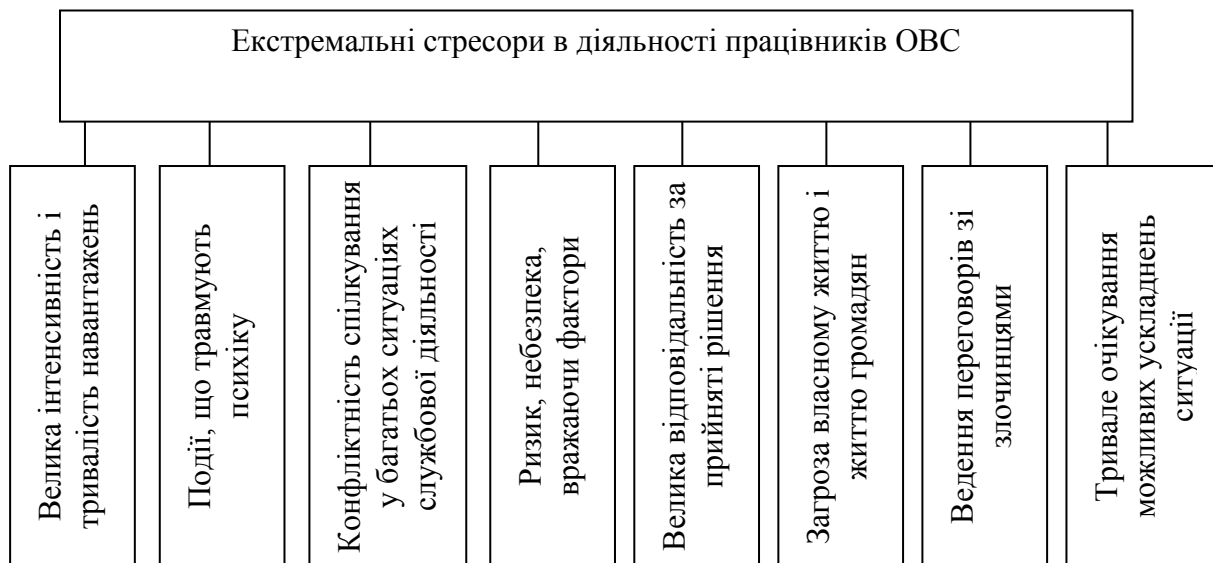

Рис.1. Екстремальні стресори в діяльності працівників ОВС

Критичні інциденти, під час яких працівники міліції застосовували силу, у тому числі вогнепальну зброю, і при цьому не виконували службово-оперативних завдань або отримували поранення чи гинули, достатньо наочно ілюструють низький рівень професійної підготовки деяких українських правоохоронців [1].

Аналіз судової практики у справах про неправомірне і необережне застосування працівниками міліції фізичної сили, спецзасобів і вогнепальної зброї, відомчої статистики, а також матеріали інспекторських перевірок підтверджують, що «ахіллесовою п'ятою» готовності працівників міліції до дій у реальних ситуаціях служби продовжують залишатися їх невміння:

- адекватно сприймати динаміку і тенденції обстановки на об'єктах і маршрутах несення служби;
- прогнозувати можливий розвиток подій;
- своєчасно і правильно орієнтуватися (оцінювати і приймати рішення) в реальних, часто нестандартних ситуаціях;
- тактично правильно діяти під час їх раптових змін;
- професійно володіти зброєю, спецзасобами, бойовими прийомами боротьби;
- виконувати правила забезпечення особистої безпеки

Очевидно, що рівень професійної підготовки працівників міліції до безпечного виконання службових обов'язків не відповідає вимогам сьогодення і потребує докорінного поліпшення.

Крім того, необхідно взяти до уваги те, що професійна діяльність працівників міліції протікає в особливих умовах. На це указують багато авторів [2, 3, 4]. Ситуації застосування силового впливу під час виконання оперативно-службових завдань, як правило, пов'язані з небезпекою для життя і здоров'я працівників міліції, викликають негативні перетворення в їхньому психологічному стані, що значно погіршує результати діяльності.

Більшість надзвичайних випадків, які відбуваються з працівниками ОВС при виконанні ними своїх службових обов'язків, підтверджують їх психологічну детермінованість.

Зростання напруженості, превалювання афектних форм соціальної поведінки (ворожості, роздратування, агресії) – істотний і закономірний наслідок перебування людини в екстремальних умовах. При цьому значення суб'єктивних психологічних чинників під час

вибору стратегії поведінки в екстремальних умовах зростає.

Успішна професійна діяльність працівників міліції в екстремальних умовах вимагає специфічних психологічних якостей, котрі виступають як професійно-важливі. У разі виникнення небезпеки, раптових або невизначених умов діяльності, необхідності правомірно застосовувати силу, значну роль відіграють властивості нервової системи людини, що дозволяють їй швидко мобілізуватися і гнучко вибрати необхідну в даній ситуації модель поведінки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У вітчизняній психологічній науці проблема застосування силового впливу і вогнепальної зброї правоохоронцями під час виконання професійних обов'язків, а також питання психологічного забезпечення діяльності в особливих умовах вивчається Бандуркою О.М., Медведєвим В.С., Тімченко О.В., Лефтеровим В.О., Лебедевой С.Ю., Логачевим М.Г. [5, 6, 7, 8, 9] і багатьма іншими вченими.

На особливий характер умов службової діяльності правоохоронців, що виявляється у наявності великої кількості різноманітних чинників психоемоційного навантаження, які значно впливають на її результати, указують В.І. Барко, О.А. Матєюк, В.А. Молотай, Є.М. Потапчук [10, 11, 12, 13].

При цьому розглядаються різні особливості особистості, що змінюються під впливом екстремальної ситуації. Вченими встановлено, що певні властивості і стани роблять безпосередній вплив на ефективність і стійкість діяльності в екстремальних умовах, до числа яких відносяться випадки застосування зброї і силового впливу працівниками міліції.

Мета статті. Питання вивчення психологічних якостей правоохоронців, які застосовували силу під час виконання службових обов'язків, встановлення, аналіз і вивчення їх взаємозв'язку з успішністю виконання ними професійних завдань залишається недостатньо вивченим. Дана стаття є черговим кроком в освоєнні цієї наукової проблеми.

Результати дослідження. З метою дослідження впливу стильових особливостей саморегуляції на ступінь психологічної готовності працівників міліції до виконання професійних обов'язків в умовах застосування заходів силового впливу нами було обстежено 28 працівників міліції ГУМВС України в Донецькій області, які під час оперативно-

Питання психології

службової діяльності застосовували фізичну силу і спеціальні засоби. Методи дослідження:

- інтерв'ю;
- аналіз матеріалів службових розслідувань за фактами застосування працівниками міліції фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї;
- експертна оцінка;
- психодіагностичне тестування за методикою «ССП-98» (стильові особливості саморегуляції поведінки) В.І. Моросанової.

Аналіз документальних даних ГУМВС України в Донецькій області щодо застосування працівниками ОВС силового впливу використовувався з метою отримання наступних відомостей:

- вивчення й аналіз закономірностей, умов і причин правомірного та неправомірного застосування працівниками ОВС силового впливу і вогнепальної зброї під час професійної діяльності;
- систематизована фіксація і на основі цього виявлення психологічних складових ситуацій застосування заходів силового примусу працівниками ОВС;
- аналіз типових ситуацій застосування заходів силового примусу в професійній діяльності працівників ОВС;
- виявлення особистісних психологічних особливостей і якостей правоохоронців, які обумовлюють закономірності формування рівня психологічної готовності до застосування силового впливу.

Досліджувані працівники міліції були розділені нами на 2 групи. Перша група – працівники з високою психологічною готовністю до застосування сили, друга – з низькою. Розділення на групи було проведено нами на основі вивчення матеріалів службових розслідувань за фактами застосування працівниками міліції фізичної сили і спеціальних засобів, а також експертної оцінки. Експертами виступили керівники обстежуваних працівників міліції, юристи, психологи.

Під час дослідження був знайдений значущий взаємозв'язок особливостей саморегуляції як з високою, так і з низькою психологічною готовністю працівників міліції до застосування силового впливу і вогнепальної зброї. Показники тесту працівників різних груп відрізняються ступенем прояву якостей, що вивчаються. Середні значення тесту ССП-98 показують достовірні відмінності ($p \leq 0,01$), знайдені між виділеними групами (рис.2).

«Успішним» працівникам міліції властиві високі здібності до планування, моделювання, програмування, самостійності, гнучкості і високий загальний рівень саморегуляції. Одержані дані свідчать про те, що у працівників із високою психологічною готовністю до застосування силового впливу сформована потреба в усвідомленому плануванні діяльності, плани в цьому випадку реалістичні, деталізуються, ієрархічні, дієві та стійкі, цілі діяльності висуваються самостійно.

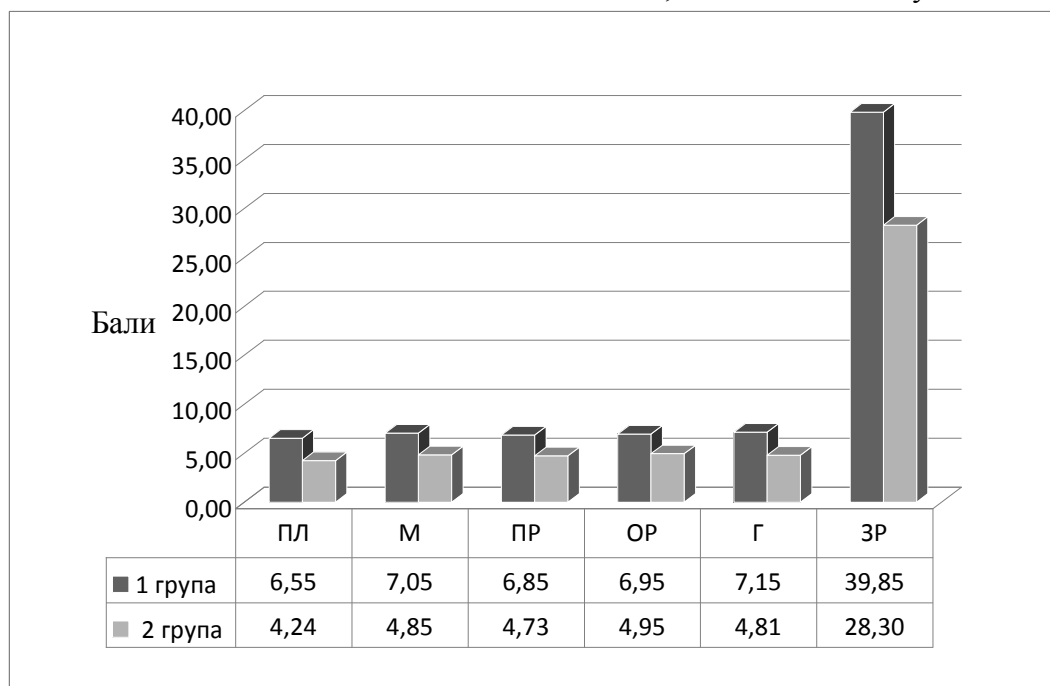

Рис. 2. Середні значення показників тестування ССП-98 (1 група – працівники з високою психологічною готовністю до застосування силового впливу, 2 група – працівники з низькою психологічною готовністю до застосування силового впливу)

Питання психології

Ці працівники здатні виділяти основні умови досягнення цілей, як у поточній ситуації, так і в перспективному майбутньому, що виявляється в адекватності програм дій планам діяльності, відповідності одержуваних результатів прийнятим цілям. Їм властива адекватність самооцінки, сформованість і стійкість суб'єктивних критеріїв оцінки успішності досягнення результатів. Працівники з високим рівнем психологічної готовності до застосування заходів силового впливу демонструють пластичність всіх регуляторних процесів. Під час виникнення непередбачених обставин вони легко перебудовують плани дій і поведінки, здатні швидко оцінити зміну значущих умов і перебудувати програму дій.

Гнучкість регуляторних процесів дозволяє адекватно реагувати на швидку зміну подій і успішно вирішувати поставлену задачу в ситуації ризику.

Наявність високих показників за шкалою самостійності свідчить про автономність в організації активності працівника міліції, готового до застосування вогнепально-силового впливу, його здатність самостійно планувати діяльність і поведінку, організувати роботу з досягнення висунутої мети, контролювати хід її виконання, аналізувати й оцінювати як проміжні, так і кінцеві результати діяльності. У цілому, для даної категорії працівників характерна усвідомленість і взаємозв'язок у загальній структурі індивідуальної системи регуляторних ланок. І чим вище загальний рівень усвідомленої саморегуляції, тим легше працівник опановує нові види активності, впевненіше відчуває себе в екстремальних ситуаціях, тим стабільніше його успіхи в звичних видах діяльності.

У працівників із низькою психологічною готовністю до застосування силового впливу стильові особливості саморегуляції виражені на середньому і нижче середнього рівнях. Для них також характерна усвідомленість і взаємозв'язок у загальній структурі індивідуальної системи регуляторних ланок. Вони самостійні, здатні формувати такий стиль саморегуляції, який дозволяє компенсувати вплив особливостей, які перешкоджають досягненню мети. Разом

з тим, у них спостерігається слабка сформованість процесів моделювання, що призводить до неадекватної оцінки значущих внутрішніх умов і зовнішніх обставин та виявляється у фантазуванні, яке може супроводжуватися різкими перепадами відношення до розвитку ситуації, наслідків своїх дій. У таких працівників можуть виникати труднощі у визначенні мети і програми дій, адекватних поточній ситуації, що також часто призводить до невдач. Працівники міліції з низькою психологічною готовністю до застосування силового впливу в динамічних, швидко змінних умовах, відчувають себе невпевнено, важко звикають до зміни обстановки і способу життя. У таких умовах, незважаючи навіть на сформованість процесів регуляції, вони часто виявляються нездатними адекватно реагувати на ситуацію, швидко та своєчасно планувати діяльність і поведінку, розробляти програму дій, виділяти важливі умови, оцінювати розузгодження одержаних результатів з метою діяльності і вносити корективи. У результаті в таких працівників частіше виникають невдачі у виконанні діяльності. У ситуації, коли необхідно правомірно застосувати силу, перераховані особливості відіграють важливу роль, зокрема, від них залежить здатність оцінити умови правомірності застосування силового примусу і прийняти рішення про необхідність цього, а також уміння скористатися наявними навичками.

Висновки. Таким чином, стильові особливості саморегуляції поведінки є важливою психологічною рисою працівників міліції, яка впливає на здатність ефективно діяти в умовах екстремальних ситуацій, а саме під час застосування правомірного силового впливу. Усвідомлення цього взаємозв'язку дозволяє коригувати проведення професійно-психологічного відбору до служби в міліції, метою якого повинен стати якісний і достовірний довгостроковий прогноз успішності професійної діяльності працівників ОВС, а також удосконалювати програми професійно-психологічної підготовки персоналу міліції з урахуванням індивідуальних особливостей працівників.

Питання психології

Література:

1. Лефтеров В.О., Тімченко О.В. Психологічні детермінанти загибелі та поранень працівників органів внутрішніх справ: Монографія. – Донецьк: ДІВС МВС України, 2002. – 307 с.
2. Запорожцева Г.Є. Психологічний аналіз професійної діяльності дільничного інспектора міліції та визначальні умови її удосконалення: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.06 / Національна академія внутрішніх справ України. – К., 1999. – 17 с.
3. Медведєв В.С. Проблеми професійної деформації співробітників органів внутрішніх справ (теоретичні та прикладні аспекти). – Монографія: – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 1996. – 192 с.
4. Оніщенко Н.В. Організаційно-правові та індивідуально-психологічні умови ефективності професійної діяльності працівників слідчих підрозділів МВС України. Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.06: Національний університет внутрішніх справ МВС України. – Харків, 2006. – 19 с.
5. Бандурка О.М. та ін. Екстремальна юридична психологія в діяльності персоналу органів внутрішніх справ України: Науково-практич. посібник. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2005. – 319 с.
6. Тімченко О.В. Проблема психологічної готовності військового фахівця до екстреної дії в стані емоційного стресу: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.01 / Університет внутрішніх справ. – Харків, 1995. – 24 с.
7. Лефтеров В.А. Применение оружия на поражение: анализ психологических проблем // Вісник УніВС. – 1999. – №8. – С. 144 – 148.
8. Лебедева С.Ю. Психологічне забезпечення професійної та функціональної надійності фахівців снайперських груп спеціальних підрозділів МВС України: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.09 / НУВС МВС України. – Х., 2005. – 23 с.
9. Логачев М.Г. Психологічна підготовка особового складу спеціальних підрозділів ОВС до дій в екстремальних ситуаціях: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.06 / Університет внутрішніх справ МВС України. – Х., 2002. – 16 с.
10. Барко В.І. Теоретико-психологічні засади управління персоналом органів внутрішніх справ: Автореф. дис... д-ра психол. наук: 19.00.06 / Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2004. – 31 с.
11. Матеюк О.А. Професійний психологічний вплив військового керівника на підлеглих в особливих умовах діяльності: Монографія. – Хмельницький: Видавництво Хмельницької академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького, 2006. – 347 с.
12. Молотай В.А. Формування психологічної готовності військовослужбовців внутрішніх військ МВС України до діяльності по охороні громадського порядку. Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.09 / Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. – Хмельницький, 2006. – 20 с.
13. Потапчук Є.М. Соціально-психологічні основи збереження психічного здоров'я військовослужбовців. Автореф. дис... д-ра психол. наук: 19.00.09 / Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. – Хмельницький, 2004. – 32 с.